

ФІНАНСОВІ, ІНВЕСТИЦІЙНІ, ІННОВАЦІЙНІ ТА ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ 4.0. В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Алісов Євгеній Олександрович

*професор, доктор юридичних наук, професор кафедри фінансового права НЮУ
імені Ярослава Мудрого*

ORCID: 0000-0002-6708-3854

FINTECH, ІНФОРМАЦІЯ ТА ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ МЕХАНІЗМА ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Наукова робота присвячена дослідженню проблем фінансово-правового регулювання грошового обігу в умовах застосування цифрових технологій. Позначені актуальні питання теорії фінансового права у зв'язку з появою цифрових та електронних форм грошей та припустимості їх використання для сплати податків та зборів, а також розрахунково-касового обслуговування бюджетів. Автор проаналізував чинне законодавство та зробив відповідні висновки.

Ключові слова: електронні гроші, емісія грошей, Національний банк України, цифрові гроші, оподаткування.

Alisov Evgeniy Oleksandrovich

*Professor, D.Sc. (Law), Professor of the Financial Law Department
of Yaroslav Mudryi National Law University*

FINTECH, INFORMATION AND ELECTRONIC MONEY: SOME PROBLEMATIC ISSUES OF THE THEORY OF THE MECHANISM OF FINANCIAL AND LEGAL REGULATION

The scientific work is devoted to the study of the problems of financial and legal regulation of monetary circulation in the context of the use of digital technologies. Topical issues of the theory of financial law in connection with the emergence of digital and electronic forms of money and the

permissibility of their use for paying taxes and fees, as well as cash settlement services for budgets are identified. The author analyzed the current legislation and made appropriate conclusions.

Keywords: electronic money, money issue, National Bank of Ukraine, digital money, taxation.

За останні роки застосування цифрових технологій для потреб не тільки приватних, але й публічних фінансів отримує все більший розвиток. Використання FinTech, що мають широкий спектр прояву в сфері збирання, фіксації, обробки, оцінки та передавання інформації має місце, наприклад, в бюджетних, податкових, емісійно-розрахункових відносинах тощо. Свій застосунок знаходять такі засоби як великі дані (big data), роботизація, хмарні технології, блокчейн, токенизація, платіжні Інтернет-системи, а останній час – ще й штучний інтелект. Ми не ставимо своїм завданням розглянути усі інноваційні технології та висвітлити особливості їх впливу на фінансове законодавство. Проте сфера організації та функціонування грошового обігу як безпосередній фундамент усього економічного сектору не може пройти повз нашу увагу.

Проблема розуміння поняття фінансово-правового механізму грошового обігу є однією з ключових для теорії фінансового права. Проте, не дивлячись на велику кількість публікацій та здійснених наукових досліджень вона все ще містить лакуни та невідповідності відносно окремих сфер правового регулювання фінансових правовідносин. Перш за все, постає питання про такий прояв процесу цифровізації в сфері публічних фінансів як електронні та цифрові гроші, які мають як багато спільного, так і суттєві відмінності у своєму визначенні та правовій природі. Зрозуміло, що через таке розрізнення правовий режим їх використання також не може бути ідентичним.

Розгляд такого питання треба розпочати з окреслення тих форм грошей, які передбачені чинним законодавством України. Для цього необхідно звернутися до аналізу двох нормативно-правових актів, а саме – закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV[1] (далі – «Закон про НБУ») та Закону України «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 року № 1591-IX [2] (в подальшому – «Закон про платіжні

послуги»). Усі інші акти національного законодавства України є похідними та залежними від них.

Об'єднує ці дві форми грошей, перш за все те, що вони з'явилися внаслідок зростання технічних, технологічних, програмних та телекомунікаційних можливостей людства. З цієї точки зору вони є безпосереднім наслідком реалізації FinTech в практику організації сучасного грошового обігу. Нормативне визначення як електронних, так і цифрових грошей містить ст. 1 Закону про платіжні послуги. І в цьому контексті їх існування зумовлюється специфічним (електронним) способом втілення. Поза технічними та технологічними можливостями спеціальних пристроїв їх використання неможливе. Якщо відкинути осторонь детальний розгляд питань про «залізо» та його інформаційно-програмне забезпечення, то у цьому, на наш погляд, буде полягати головна технічна особливість, що суттєво обмежує використання електронних та цифрових грошей.

Проте існують й інші проблеми, які стосуються саме правової сторони явища які неможливо розглядати не відтворивши відповідні нормативні визначення:

цифрові гроші Національного банку України (далі - цифрові гроші) – електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України;

електронні гроші - одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей.

По-перше, найбільша відмінність між двома спорідненими об'єктами це суб'єкти-емітенти. Цифрові гроші випускаються Національним банком України, а коло емітентів електронних грошей значно ширше. Стаття 57 Закону

про платіжні послуги визначає, що емітентами електронних грошей в Україні можуть бути виключно такі особи:

- 1) банки;
- 2) установи електронних грошей;
- 3) філії іноземних платіжних установ;
- 4) оператори поштового зв'язку;
- 5) Національний банк України;
- 6) органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Таким чином постає питання про такий критерій співставлення електронних та цифрових грошей, як дотичність до їх емісії НБУ. Нагадаємо, що п. 2 ст. 7 Закону про НБУ закріпив монопольне право Національного банку України на здійснення емісії національної валюти України та організацію грошового обігу.

По-друге. Хоча згідно до ч. 2 п. 2 ст. 3 Закону про платіжні послуги електронні гроші та цифрові гроші існують лише в безготівковій формі, їх правова природа та економічна сутність є різними. Стаття 35 Закону про НБУ встановлює, що цифрові гроші Національного банку як електронна форма грошової одиниці України є законним платіжним засобом на території України, приймається фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій та розрахунків виключно у випадках, передбачених законодавством України. Тобто, цифрові гроші є декретними (державними, публічними) грошима. Тоді як електронні гроші є грошовим борговим зобов'язанням їх емітента. І якщо такий емітент не НБУ, то це є класичний приклад приватних грошей. Більше того, їх треба відповідно до ст. 1 Закону про НБУ визнавати грошовими сурогатами, випуск, обіг і використання яких на території України заборонено.

По-третє. Цілком зрозуміло, що за передбаченим механізмом емісії електронних грошей (п. 25 Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними) їх випуск здійснюється емітентом шляхом надання споживачам/користувачам (зарахування на електронні

гаманці) відповідно до умов договору в обмін на готівкові кошти або кошти, перераховані з поточних або платіжних рахунків [3]. Можна порушувати питання про те, що електронні гроші є нічим іншим як електронною формою закріплення інформації про грошове зобов'язання, є своєрідним електронним документом, так би мовити, специфічною розпискою про отримані гроші (гривню). При погашенні такого зобов'язання поверненню підлягатиме саме сума боргу в національній грошовій одиниці України.

І ось тут виникає правовий казус. Якщо емісію електронних грошей здійснив Національний банк, то чим за правовою природою та правовим режимом такі «боргові зобов'язання» будуть відрізнятися від «класичних грошових коштів у готівковій та безготівковій формах», а також цифрових грошей, коли вони емітовані центральним банком? І тут спадає на думку те, що такі «розрахункові засоби» є скоріше не грошима, а своєрідним різновидом боргових цінних паперів. Проте, й у такому разі не все збігається з вимогами чинного законодавства щодо оформлення таких документів. То й виходить, що якщо електронні гроші НБУ – це гривня, то що необхідно буде повертати при їх погашенні? Тобто буде проходити обмін гривні на гривню? Тоді в чому полягає економічний сенс такої операції? Чи не простіше та дешевше й далі здійснювати за старою схемою емісію безготівкових коштів? Таке питання потребує ґрунтовного наукового дослідження, результати якого повинні стати предметом широкого публічного обговорення.

По-четверте. При характеристиці публічних (декретних) грошей відповідно до, так званої, державної теорії грошей, як на одну з їх фундаментальних кваліфікаційних ознак вказується державна акцептація. Тобто, коли має місце законодавчо встановлений припис, що такі кошти будуть прийматися державою в усіх належачих їй платежах (перш за все - це податки та збори). Недавні зміни до Податкового кодексу України (п. 35.1 ст. 35) встановили можливість виконання обов'язку по сплаті податків та зборів електронними грошима [4], по суті приватними борговими зобов'язаннями-віртуальними розписками. Думається, що така модель не відповідає публічним

інтересам. І все це здійснено без врахування багатого досвіду боротьби з корупцією та іншими зловживаннями в сфері фінансових правовідносин в Україні, коли через реалізацію різноманітних об'єктів держава втрачала істотні ресурси.

Це не весь спектр питань, які стосуються фінансово-правового механізму обігу електронних та цифрових грошей в Україні. Позначені проблеми, на наш погляд, вказують на нерозробленість цілісної теорії правового регулювання суспільних відносин, які пов'язані з впровадженням в практику новітніх досягнень цифрових фінансових технологій, слабку обізнаність законодавців про сучасні можливості FinTech засобів та їх формальне ставлення до розробки правової моделі випуску та використання електронних та цифрових грошей. Також убачається необхідним висловити пропозицію щодо заборони сплати податків та зборів електронними грошима, оскільки такий механізм не відповідає публічним інтересам та може мати суттєві негативні наслідки для бюджетних доходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національний банк України: закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 09.05.2023).

2. Про платіжні послуги: закон України від 30 червня 2021 року № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 09.05.2023).

3. Про затвердження Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними: постанова Правління НБУ від 29.09.2022 № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210500-22#Text> (дата звернення: 09.05.2023).

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 09.05.2023).

REFERENCES

1. Pro Natzionalnyi bank Ukrainy: zakon Ukrainy vid 20 travnya 1999 roku 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (data zvernennya: 09.05.2023).
2. Pro platizhni poslugy: zakon Ukrainy vid 30 chervnya 2021 roku № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (data zvernennya: 09.05.2023).
3. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro vypusk elektronnyh groshey ta zdiysnennya platizhnih operatsiy z nymy: postanova Pravlinnya NBU vid 29.09.2022 № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210500-22#Text> (дата звернення: 09.05.2023).
4. Podatkovyi kodex Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 09.05.2023).